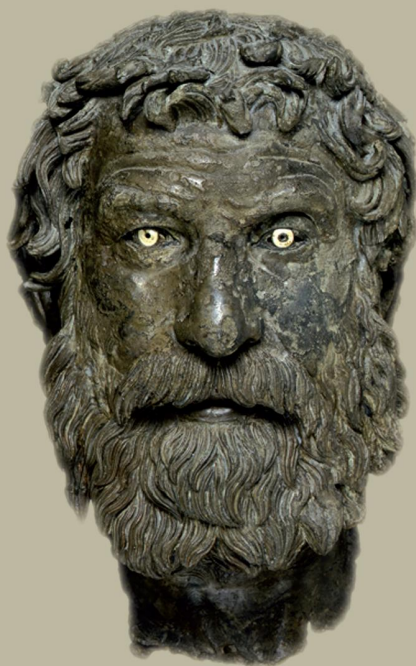

DIOGENIS FRAGMENTA

JAROSLAV CEPKO
ANDREJ KALAŠ
VLADISLAV SUVÁK

DIOGENOVE ZLOMKY

UNIVERZITA KOMENSKÉHO
V BRATISLAVE

JAROSLAV CEPKO
ANDREJ KALAŠ
VLADISLAV SUVÁK

**DIOGENIS FRAGMENTA
DIOGENOVE ZLOMKY**

ÚVODNÁ ŠTÚDIA,
PREKLAD ZLOMKOV A KOMENTÁR

FONTES SOCRATICORUM II.

2016
UNIVERZITA KOMENSKÉHO
V BRATISLAVE

Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-0164-12.

Táto práca je súčasťou riešenia grantového projektu VEGA 1/0885//14: *Fontes Cynicorum: pramene kynizmu a ich interpretácia*.

Táto práca bola podporená fakultným grantom FiF UK v Bratislave č. FG03/2014.

© Doc. Andrej Kalaš, doc. Vladislav Suvák, Dr. Jaroslav Cepko, 2016

Recenzenti: Mgr. Lívia Flachbartová, PhD.,
Doc. Mgr. Ulrich Wollner, PhD.

ISBN 978-80-223-4099-1

OBSAH

Predslov.....	5
Diogenés zo Sinópy: Život a dielo.....	7
<i>Diogenov život</i>	12
<i>Diogenovo dielo</i>	16
O Diogenovej vlasti a vyhnanstve.....	20
Diogenés ako Antisthenov nasledovník.....	44
Vzťah Diogena s kráľom Filipom.....	53
Vzťah Diogena s Alexandrom Veľkým.....	60
Diogenov vzťah k Perdikkovi, Kraterovi a Antipatrovi.....	82
Diogenés a tyran Dionýsios.....	84
Styky Diogena s Platónom a jeho žiakmi.....	85
Vzťah Diogena s Aristotelom.....	97
Diogenés vedie rozhovory s Aristippom z Kyrény.....	98
O Diogenovom predaji.....	99
Diogenova staroba a smrť.....	115
Diogenove spisy.....	135
<i>Kefalión</i>	141
<i>Ichthyas</i>	141
<i>Pordalos</i>	142
<i>Ústava</i>	142
<i>O smrti</i>	147
Tragédie.....	149
<i>Héraklés</i>	153
<i>Thyestés a Oidipús</i>	154
Fragmenty neistých dramatických diel.....	159
O Diogenových nasledovníkoch.....	162
O Diogenovej prezývke „pes“.....	169
O symboloch Diogenovho pôsobenia a jeho skromnom živote.....	184
O telesných rozkošiach.....	207
O bohatstve a chudobe.....	221
Ako Diogenés žobral o almužnu.....	230
O Diogenovej službe spoluobčanom.....	239
Diogenés túži nájsť človeka.....	245

O mudrcovi a hlupákoch.....	254
O bohoch a šťastene	276
O spoločenskom usporiadaní	288
Diogenove názory na filozofiu a vedy	296
O výchove a pestovaní ducha	304
O chlapcoch a mladíkoch.....	319
O priateľstve a pochlebovaní	326
O otrokoch	333
O atlétoch a o spevákoch sprevádzaných lýrou	336
Diogenove výroky na rozličné témy	340
Diogenov rečnícky štýl	345
Ako Diogenés využíval verše básnikov	353
Čo si Diogenés myslel o rečníkoch a o všetkých tých, ktorí prednášajú verejné reči	356
Zoznam skratiek.....	371
Latinské skratky	372
Literatúra	381
<i>A. Pramenné texty a moderné preklady</i>	381
<i>B. Interpretáčn é texty</i>	386
Index locorum	414

PREDSLOV

Komentovaný preklad Diogenových zlomkov nadväzuje na preklad Antisthenových zlomkov, ktorý vyšiel v skrátenej verzii vo vydavateľstve Kalligram (*Antisthenés*, 2010) a v rozšírenej verzii vo Vydavateľstve Univerzity Komenského (*Antisthenis fragmenta / Antisthenove zlomky*, 2013). Slovenský preklad Diogenových zlomkov je druhým zväzkom edície *Fontes Socraticorum*. V budúcnosti by sme chceli pokračovať komentovanými prekladmi zlomkov ďalších sókratovských mysliteľov (Kratés, Hipparchia, Aischinés, Aristippos atď.).

Naším zámerom bolo zostaviť prvý slovenský preklad *Diogenis Fragmenta*, ktorý by bol doplnený o všetky dôležité komentáre a interpretácie Diogena publikované od 19. stor. až do súčasnosti. Pri preklade sme vychádzali z kritického vydania gréckych a latinských svedectiev a správ, ktoré zostavil Gabriele Giannantoni (*Socratis et Socraticorum Reliquiae*, zv. II., s. 227-422). Takisto komentáre sa opierajú o Giannantoniho poznámky zaradené do IV. zv. jeho práce o prameňoch sókratovského myslenia (*Socratis et Socraticorum Reliquiae*, zv. IV., s. 413-559). Snažili sme sa ich doplniť o ďalšie zaujímavé motívy a súvislosti tak, aby čitatelia získali čo najširšiu predstavu o tom, aké interpretačné prístupy k Diogenovi prevažovali v posledných stopäťdesiatich rokoch.

Chceme sa poďakovať obidvom recenzentom – Lívii Flachbartovej a Ulrichovi Wollnerovi – za kritické posúdenie rukopisu. Obrovské poďakovanie patrí najmä Lívii Flachbartovej, ktorá pripojila k recenzii množstvo doplnujúcich poznámok a zostavila Zoznam latinských skratiek a Index locorum.

Veríme, že naša práca pomôže všetkým tým, ktorí sa zaoberajú antickým myslením a obzvlášť jeho sókratovskou tradíciou. Dúfame, že zaujme aj tých, ktorí majú radi antickú literatúru, ale doteraz nemali možnosť čítať Diogenove zlomky.

Atény, 28. októbra 2015

DIOGENÉS ZO SINÓPY: ŽIVOT A DIELO

Zachovalo sa nám veľmi málo správ, ktoré by nám dovoľovali rekonštruovať intelektuálny životopis Diogena zo Sinópy. Väčšina z nich pochádza od helenistických doxografov, ktorí sa nezamýšľali nad ich historickou presnosťou. Keby sme chceli zhrnúť základné údaje o Diogenovom živote, vystačili by sme si s niekoľkými vetami: Narodil sa v Sinópe, meste ležiacom pri brehoch Čierneho mora. Zomrel v Aténach alebo v Korinte. Presný dátum jeho narodenia a smrti nepoznáme. Predpokladáme, že žil niekedy medzi rokmi 413/390 – 328/323 pred Kr.¹ Bol teda mladším súčasníkom Platóna alebo Isokrata a starším súčasníkom Aristotela alebo Démosthena. Ani jeden z nich sa však o ňom nezmieňuje, čo je zvláštne, lebo Diogenés patril k nevšedným mužom – prezývali ho „Pes“. Nevieme, prečo Diogenés opustil Sinópu. Pravdepodobne odišiel kvôli zhoršujúcej sa politickej situácii. Usadil sa v Aténach, kde sa údajne stýkal so Sókratovým nasledovníkom, Antisthenom. Ale takisto je možné, že sa spolu nikdy nestretli a príbehy o ich zblížení vznikli až v neskorších kynicko-stoických chreiach. Každopádne Diogenés čítal Antisthenove spisy, ktoré boli všeobecne známe a rozšírené. Zrejme ho očaril nekompromisný postoj tohto sókratovca k životu a podnietil ho k hľadaniu vlastnej filozofickej cesty. Antisthenovské etické zásady rozvinul do kynického spôsobu života, ktorý považujú viacerí historici za najradikálnejšiu podobu sókratovskej etiky. Podľa doxografov bol Diogenés zakladateľom kynizmu (κυνισμός). Niekedy ho uvádzali spolu s Antisthenom, inokedy samostatne. Samotní doxografi viedli spory o to, či je kynizmus filozofickou školou alebo spôsobom života.² Moderní historici nazerajú na kynizmus ako na kultúrne hnutie, ktoré sa môže prejaviť v rôznych oblastiach života – predovšetkým v etike, politike a literatúre.

A to je asi všetko, čo môžeme s väčšou či menšou istotou povedať o kynikovi Diogenovi. Nevieme, ako sa dostal k filozofii. Nevieme určiť mieru Antisthenovho vplyvu na jeho myslenie. Nevieme vymedziť, v čom spočíva jeho verzia ky-

¹ Bližšie pozri komentár k zl. SSR V B 1; porovnaj taktiež G. Giannantoni, *Socratis et Socraticorum Reliquiae*, zv. IV., s. 422.

² Doxografická literatúra označovala kynizmus za „školu“ (αἵρεσις) rovnocennú stoickej, platónskej alebo peripatetickej (porovnaj Diog. Laert. VI 104). Výnimku medzi doxografmi tvorí Hippobotos (okolo roku 200 pred Kr.), ktorý v spise *Περὶ αἱρέσεων* odmietol zaradiť kynikov (spolu s eleatmi a dialektikmi) medzi deväť etických škôl (porovnaj Diog. Laert. I 19).

nického života, resp. čím sa odlišuje od Antisthenovej alebo Kratétovej etiky.³ Nevieme posúdiť ani to, aký bol Diogenov vplyv na neskorší kynizmus. Dôvodom našej neistoty je charakter zachovaných svedectiev, ktorý je značne literárny, či presnejšie anekdotický a parodický.⁴ Takmer všetky zmienky o Diogenovi pochádzajú od neskorších autorov.⁵ S výnimkou Theofrasta nepoznáme žiadneho Diogenovho súčasníka, ktorý by sa o ňom priamo zmieňoval.⁶ Aj preto je dnes takmer nemožné odlíšiť historickú správu od legendy.⁷ Diogenés sa stal – podobne ako Sókratés – symbolickou postavou filozofie.⁸ Ale na rozdiel od Sókrata, o ktorom

³ Doxografické správy pripisujú Antisthenovi, Diogenovi a Kratétovi takmer rovnaké postoje – odlišnosti sa týkajú iba dôrazu na jednotlivé stránky kynického života (porovnaj Diog. Laert. VI). To viedlo viacerých nemeckých historikov (E. Zeller, F. Überweg) k záveru, že Diogenés a Kratés sú v podstate iba radikálnejší pokračovatelia antisthenovskej verzie sókratovskej etiky. Porovnaj E. Zeller, *Die Philosophie der Griechen*, II/1, s. 280-281; F. Überweg, *Grundriß der Geschichte der Philosophie*, I, s. 160. Novší historici poukazujú na rozdiely medzi Kratétom a Diogenom: Kratés podľa nich mohol rozvinúť prívetivejšiu verziu kynizmu, o čom svedčí napr. jeho prezývka „Otvárač dverí“ alebo správy referujúce o dobrej nálade a neustálom vtipkovaní (porovnaj L. Navia, *Classical Cynicism*, s. 125-126). Julián (*Orat.* VI 201 B – C) poukazuje na Kratétov „jemnejší spôsob“ karhania spoluobčanov v porovnaní s Diogenom. D. R. Dudley (*A History of Cynicism*, s. 43) si myslí, že zatiaľ čo Diogenés predstavoval stelesnenie sebestačnosti (αὐτάρκεια), Kratéta možno považovať za stelesnenie „dobrosrdečnosti“ a „láskavosti“ (φιλανθρωπία; porovnaj taktiež W. Desmond, *Cynics*, s. 25; L. Navia, *Classical Cynicism*, s. 128). Rozdiely medzi Antisthenom a Diogenom sú ešte dôležitejšie, lebo viaceré antisthenovské témy (a s nimi súvisiace postoje) Diogenés vedome ignoruje. Bližšie pozri F. Declava Caizzi, „Antistene“, s. 25-76; G. Giannantoni, *Socratis et Socraticorum Reliquiae*, zv. IV, s. 209-222, s. 388-400.

⁴ Porovnaj napr. *SSR V B 267 – SSR V B 269; SSR V B 272* atď.

⁵ K hlavným zdrojom správ patria Diogenés Laertský, Plútarchos, Epiktétos, Dión z Prúsy, Maximos z Týru, cisár Julián. Každý z nich však pristupuje k Diogenovi inak. Diogenés Laertský ho zobrazuje ako zakladateľa kynickej školy, ktorý nadviazal na Sókrata a Antisthena. Epiktétos ho reinterpretuje ako ideál sókratovsko-stoického mudrca. Dión skrýva za Diogena vlastné etické a politické postoje atď.

⁶ Aj svedectvo o Theofrastovom spise *Megarčan* je sprostredkované doxografiami (porovnaj Diog. Laert. VI 22), ale viacerí historici ho považujú za autentické. Porovnaj taktiež zl. *SSR V B 122* z Diog. Laert. V 42 – 43. Bližšie pozri K. von Fritz, *Quellenuntersuchungen zu Leben und Philosophie des Diogenes*, s. 36; G. Steiner, „Diogenes` Mouse and the Royal Dog“, s. 40.

⁷ Porovnaj L. Navia, *Diogenes of Sinope*, s. 6: Pri pokusoch o rekonštrukciu Diogenovho života sa pohybujeme neustále medzi skutočnosťou a fikciou, históriou a legendou, pravdou a výmyslom – len s ťažkosťami dokážeme rozlišovať medzi Diogenom, aký skutočne bol, a Diogenom, ako ho chceli vidieť tí, ktorí o ňom pisali.

⁸ Porovnaj Rudbergove slová („Zur Diogenes-Tradition“, s. 107), že Diogenés a kynizmus nie sú iba problémom kultúrnych dejín Grécka, ale práve tak aj problémom filozofickým (*Diogenes und der Kynismus sind wohl mehr ein kulturgeschichtliches Problem in Hellas als ein philosophisches*).

písali až jeho nasledovníci, Diogenés bol zrejme literárne činný, takže už on sám mohol prispieť k legende o „prvom Psovi“.⁹

Diogenovská legenda prešla obrovským vývojom – od obrazu Diogena ako „tuláka bez vlasti“ a „hryzúceho psa“ až po obraz „zbožného Diogena“, „Diovho služobníka“ a „strážcu ľudstva“.¹⁰ Prvé literárne portréty Diogena sa zachovali v *chreiach* a *diatribách*, ktoré vytvorili raní kynici, pričom už oni využívali v hojnej miere satiru a paródiu.¹¹ Značný zmätok do diogenovskej legendy vniesli stoici 2. stor. pred Kr. Jednak preto, lebo cez Diogena dokazovali svoje sókratovské korene,¹² ale aj z iného dôvodu: keď vznikli medzi stoikmi spory o to, ktoré prvky kynického života sú prijateľné a ktoré treba vylúčiť zo stoickej etiky, otvoril sa priestor pre nové legendy. Jedna skupina naďalej obhajovala Diogenov prísny postoj k životu a odmietla sa zaoberať indiferentnými vecami.¹³ Druhá skupina sa zase dištancovala od kynických životných zásad a poukazovala pritom na Diogenovo nehanebné správanie na verejnosti.¹⁴ S ďalšou vlnou diogenovských legend prišli kynici 3. – 2. stor. pred Kr. (Bión z Borysthenu, Menippos, Telés, Kerkidas,), ktorí chceli zmierniť prísnu Diogenovu askézu, a preto začali nanovo interpretovať kynický vzťah k pôžitkom.¹⁵ Určité posuny vniesli do diogenovskej

⁹ Porovnaj zl. SSR V B 117 z Diog. Laert. VI 80, v ktorom sa pripomínajú katalógy Diogenových spisov. Porovnaj taktiež správu Diog. Laert. VI 20 [= SSR V B 2] o *Pordalovi*; svedectvo stoika Kleantha o *Ústave* (porovnaj fr. 590 *S.V.F.* I pp. 132 – 3); svedectvo epikúrovca Filodéma o existencii *Ústav*y (O stoikoch V. H.¹ VIII, papyr. n. 339, coll. XI – X [= SSR V B 126]); ďalej porovnaj Apul., *Apol.* 9 [= SSR V B 120] atď. Bližšie pozri K. von Fritz, *Quellenuntersuchungen zu Leben und Philosophie des Diogenes*, s. 56-58.

¹⁰ Porovnaj Iulian., *Orat.* VII 8 p. 212 D – 213 A [= SSR V B 79]; Epictet., *Dissert.* III 24, 64 – 65 [= SSR V B 290].

¹¹ Autormi prvých zbierok *χρεῖαι* boli kynici (Métroklés *ap.* Diog. Laert. VI 33). Je možné, že viaceré *chreie* mali pôvodne orálnu podobu, t. j. vyjadrovali morálne maximy pomocou anekdot. Až neskôr boli zapísané do zbierok výrokov.

¹² Zénónov učiteľ Kratés bol žiakom Diogena, ktorý bol zase žiakom Sókratovho nasledovníka, Antisthena. K tvorcom následníctiev filozofických škôl (*διαδοχαί*) pozri bližšie komentáre k zl. SSR V B 3 a ku skupine zlomkov nazvanej *O Diogenových nasledovníkoch*. Porovnaj taktiež K. von Fritz, *Quellenuntersuchungen zu Leben und Philosophie des Diogenes*, s. 56.

¹³ Prvý spor o charakter indiferentných vecí, ktoré nie sú z etického hľadiska ani dobré ani zlé (ako napr. zdravie alebo bohatstvo), vznikol medzi Zénónom z Kitia a Aristónom z Chia. Bližšie k stoickej diskusii o indiferentných veciach (*ἀδιαφορία*) pozri J. Porter, „The Philosophy of Aristotle of Chios“ s. 156-189.

¹⁴ Porovnaj napr. zlomky zaradené do skupiny SSR V B 147. K snahe stoikov dištancovať sa od extrémnych názorov kynikov pozri bližšie F. Dümmler, *Antisthenica*, s. 64-66; K. von Fritz, *Quellenuntersuchungen zu Leben und Philosophie des Diogenes*, s. 54-60.

¹⁵ Porovnaj Ps.-Diog. *Epist.* 37 [= SSR V B 567]; Teles p. 59, 10 – 12 [= SSR II O 32]; Dio Chrysost. *Orat.* VI (6) 9 – 12 [= SSR V B 583] atď. Zlomky o Diogenovej náklonnosti k pôžitkom (*φληδονία*) pochádzajú podľa viacerých historikov z tzv. strednej fázy kynizmu (G. A. Gerhard, F. Dümmler, O. Hense, K. von Fritz, D. R. Dudley). Diogenés sa objavuje ako „umierný hedo-

legendy i rôzni nepriatelia kynizmu, ktorí zobrazovali kynikov v nepriaznivom svetle, napr. ako nepriateľov žien alebo ako ľudí ohrozujúcich civilizovanú spoločnosť.¹⁶ Dvojaké hodnotenie kynikov nájdeme taktiež u kresťanských Otcov. Pre jednu skupinu (Tatianus, Órigenés, Lactantius, Augustín) bol Diogenés nehanbníkom a bezbožníkom.¹⁷ Pre druhú skupinu (Gregor z Nazianzu, Theodórétos z Kyrrhu, Basil Veľký) bol príkladom hodným nasledovania – človekom, ktorý sa zriekol bohatstva a rozhodol sa pre život v chudobe.¹⁸ Podobným spôsobom by sme mohli pokračovať až smerom k súčasnosti, lebo diogenovská legenda sa vyvíja dodnes, ak si pripomenieme, ako píše o Diogenovi Nietzsche a ďalší autori inšpirovaní Nietzsche (M. Foucault, G. Deleuze atď.).¹⁹

Skutočnosť, že Diogena nedokážeme oddeliť od jeho literárnych obrazov, pripomína jedna príznačná anekdota zachovaná u Diogena Laertskeho: „Keď raz Diogenés ponúkal Aristotelovi sušenú figu, ten si uvedomil, že ak si ju nevezme, kynik mu uštedrí [tak, ako zvyčajne] uštipačný výrok (χρείαν εἶη μεμελετηκός).

nista“ pomerne často u autorov z obdobia cisárstva; porovnaj Dión Chrysostomos (*Orat.* VI (6) 8 a 16 [= *SSR* V B 583]; IV (4) 10 [= *SSR* V B 582]; VIII (7) 20 [= *SSR* V B 584]), Epiktétos [*SSR* V B 265], Julián [*SSR* V B 264] a Maximos z Týru [*SSR* V B 298 – *SSR* V B 299].

¹⁶ Epikúrovec Filodémos sa napr. pohoršuje nad kynickou predstavou zriadenia (*πολιτεία*) v spise *O stoikoch* [= *SSR* V B 126]. Filodémos predstavuje kynizmus ako nebezpečný druh barbarizmu, ktorý ohrozuje civilizovanú spoločnosť; bližšie pozri R. Höistad, *Cynic Hero and Cynic King*, s. 149; porovnaj A. O. Lovejoy, *Primitivism and Related Ideas in Antiquity*, s. 117-151. Porovnaj taktiež štúdiu J. Molesa o údajnom Diogenovom nepriateľstve voči ženám („The Woman and the River: Diogenes' Apophthegm from Herculaneum and Some Popular Misperceptions about Cynicism“, s. 125-130). Podrobne sa zaoberá Diogenovou *Politeiou* S. Husson, *La République de Diogène. Une cite en quête de la nature*.

¹⁷ Porovnaj zl. *SSR* V B 522 – *SSR* V B 525.

¹⁸ Porovnaj zl. *SSR* V B 528 a Theodoret, *Provid.* 6. Porovnaj taktiež Ioann. Chrysost., *Adv. oppugn. vit. monast.* II 4 [= *SSR* V B 47]; Basil., *De leg. libr. gent.* 8 [= *SSR* V B 261]. Niektorí cirkevní otcovia Diogena za niečo chvália a za iné kritizujú (napr. Ján Zlatoústý). Bližšie pozri D. Krueger, „Diogenes the Cynic among the Fourth Century Fathers“, s. 20-49.

¹⁹ Takmer vo všetkých dejinných epochách nájdeme snahu o využitie diogenovskej legendy. Diogenés bol dôležitou figúrou pre renesančných i novovekých mysliteľov. Porovnaj napr. didaktickú hru Jana Amosa Komenského, *Diogenes kynik znovu naživu, čili Ulehčené zabývání se filosofii*. K renesančnému obrazu Diogena porovnaj H. Roberts, *Dogs' Tales: Representations of Ancient Cynicism in French Renaissance Texts*; Louisa Shea, *The Cynic Enlightenment: Diogenes in the Salon*; porovnaj taktiež recenziu na jej knihu od L. Flachbartovej, „Shea, L.: The Cynic Enlightenment. Diogenes in Salon“, s. 616-619; k motívu „Diogenovho lampáša“ v umení Francúzskej revolúcie porovnaj K. Herding, *Diogenes als Bürgerheld*, s. 232-254; F. Nietzsche, *Die fröhliche Wissenschaft* III 125 atď. K novovekej reflexii Diogena bližšie pozri H. Niehues-Pröbsting, *Der Kynismus des Diogenes und der Begriff des Zynismus*, s. 214-305; H. Niehues-Pröbsting, „The Modern Reception of Cynicism: Diogenes in the Enlightenment“; W. Desmond, *Cynics*, kap. „Cynic Legacies“, s. 209-236. K Nietzschemu a jeho chápaniu kynizmu pozri aj H. Hutter, „With the ‘Nightwatchman of Greek Philosophy’: Nietzsche's Way to Cynicism“, s. 117-132.

Preto si ju vzal a povedal, že Diogenés prišiel o figu aj o svoj výrok (χρεῖα). Keď mu potom ponúkol ďalšiu figu, vzal ju do ruky, vyhodil do výšky, ako to robievajú deti, a povedal, že Diogenés je veľký, na čo mu figu zase vrátil.²⁰ Anekdota spája Diogena s ostrými výrokmi, ktoré adresuje známym osobnostiam. Diogenés je v nej vykreslený ako mudrc, ktorého nedokážeme oddeliť od jeho uštipačných výrokov (χρεῖα).²¹ Diogenov charakter sa prejavuje predovšetkým v tom, čo zvykne hovoriť (μεμελετηκώς) rôznym ľuďom v rôznych situáciách. Až znalosť týchto situácií a zúčastnených strán nám dovoľuje porozumieť Diogenovým výrokom a samotnému Diogenovi.²² Inými slovami, Diogenés vyjadruje svoje životné postoje v príbehoch a anekdotách, ktoré sú pravým opakom učených traktátov o dobrom živote.²³ Ak chceme pochopiť Diogenove postoje, musíme pochopiť povahu *chreí*, v ktorých vystupuje Diogenés, či presnejšie charakter Diogena. Musíme sa hrať s týmto charakterom, t. j. dávať ho do vzťahu s inými charaktermi, až nakoniec poskladáme mozaiku, ktorú nazveme „kynik Diogenés“.²⁴ No jej autormi budeme my.²⁵

²⁰ Diog. Laert. V 18 – 19 [= SSR V B 68].

²¹ Niektorí historici hľadajú pôvod žánru *chreia* v príslušných pasážach Xenofónových *Spomienok na Sókrata* (Hermogenés charakterizuje *chreia* ako ἀπομνημόνευμα λόγου, porovnaj *Progymn.* c.3). Podľa Hocka (*The Chreia in Ancient Rhetoric*, Vol. 1, s. 3) vynálezcami žánru „dôvtipných a uštipačných výrokov“ boli kynickí spisovatelia, ktorí pomocou *chreia* predstavovali vlastnú tradíciu.

²² Kynický spôsob písania a literárne žánre, ktoré kynici rozvíjajú, súvisia do značnej miery s tým, ako chápu filozofiu – ako umenie života (τέχνη τοῦ βίου). Základnú charakteristiku kynizmu ako praktického umenia života podáva L. Flachbartová, „Kynizmus ako umenie života“, s. 20-26.

²³ B. L. Mack (*A Myth of Innocence: Mark and Christian Origins*, s. 67-69) charakterizuje kynické *chreia* ako výroky, ktoré sa zakladajú na dôvtipe (μῆτις). Iné zbierky *chreia* vychádzajú skôr z konvenčnej múdrosti (σοφία).

²⁴ J. F. Kindstrand („Diogenes Laertius and the ‚Chreia‘ Tradition“, s. 223-224) poukazuje na úzke prepojenie medzi antickým kynizmom a *chreiami*. Neskorší antickí spisovatelia nazývali kynikov „mužmi stručných slov a výstižných výrokov“ (βραχυλόγοι τε καὶ ἀποφθεγματικοί); porovnaj Plutarch., *Vit. Lyc.* 19, 3, 2; Demetr., *De elocut.* 9, 5.

²⁵ G. Rudberg („Zum Diogenes-Typus“, s. 142-143) ukazuje, že už v antike vznikol nezávisle od pôsobenia historického Diogena filozofický a kultúrny *typus* Diogena (negatívna kritika rôznych autorít, pohŕdavý postoj k ľudovým prejavom zbožnosti, nesystematická filozofická pozícia, škandalózne praktiky), ktorý otvoril priestor pre ľudovú obrazotvornosť (*Volksphantasie*). Príkladom toho, že Diogenés dodnes slúži ako literárna figúra, by mohol byť Takiho politický komentár, ktorý sa týka činnosti amerického prezidenta Billa Clintona (Taki, „Athens Tea-Party“, s. 39). R. Bracht Branham („Diogenes‘ Rhetoric and the Invention of Cynicism“, s. 446) označuje kynizmus za filozofické hnutie s najväčšou literárnou vynaliezavosťou, čo viedlo k tomu, že mal široký vplyv na antickú kultúru a kynické myšlienky poznali dokonca aj negramotné vrstvy obyvateľstva.

DIOGENOV ŽIVOT

Povedali sme si, že jedna z mála istých správ o Diogenovi sa týka miesta jeho narodenia.²⁶ Diogenés pochádzal zo Sinópy, t. j. z milétskej kolónie ležiacej na brehu Čierneho mora. V Malej Ázii vyrástol a dospel. Zlomovou udalosťou v jeho živote mal byť odchod, či útek z rodnej obce. Ale dnes nedokážeme posúdiť, čo sa vlastne stalo. Zachovalo sa nám niekoľko verzii príbehu o Diogenovom exile. Najvierohodnejšie pôsobia správy, podľa ktorých Diogenés opustil rodné mesto z politických dôvodov, pretože okolo roku 370 pred Kr., keď mohol dosiahnuť mužný vek, bola v Sinópe nastolená properzská vláda.²⁷ Neskôr, okolo roku 345 pred Kr., padlo mesto do rúk kappadóckeho satrapu Ariaratha a pod jeho vládou zostalo až do jeho smrti roku 322 pred Kr. Približne v tomto čase zomrel aj Diogenés. Diogenés teda mohol opustiť Sinópu preto, lebo sa necítil slobodne v meste, ktorému vládli perzskí dobyvatelia. Ak uvážime, že sloboda slova (*παρρησία*) a sloboda konania (*ἐλευθερία*) boli cieľom kynického života, tak politické dôvody Diogenovho odchodu zo Sinópy sú viac než pravdepodobné.

Príbeh o falšovaní peňazí, ktorý sa najčastejšie uvádza ako dôvod Diogenovho exilu, mohol byť naratívny prostriedkom na vysvetlenie Diogenovej cesty ku kynickému spôsobu života (*κυνικὸς βίος*).²⁸ Autorom príbehu, resp. jednej z jeho prvých verzii, mohol byť dokonca už sám Diogenés.²⁹ Doxografi dávajú falšovanie mincí/mravov (*παραχαράττειν τὸ νόμισμα*) do priamej súvislosti s uprednostňovaním prirodzenosti pred zákonmi. Protiklad medzi prirodzeným (*κατὰ φύσιν*) a ustanoveným (*κατὰ νόμον*) slúžil podľa doxografov kynikom na zdôraznenie priority toho, čo je v človeku živočíšne, zatiaľ čo zákony a politika predstavujú presadzovanie moci proti prirodzenosti človeka.³⁰ Prvé verzie príbehu o falšovaní však mohli mať aj iný význam, ktorý by korešpondoval s Diogenovými útokmi proti väčšinovej mienke vytvárajúcej nepísané pravidlá pre životy jednotlivcov. Na jednej strane môžeme vidieť úzke prepojenie medzi termínmi *νόμισμα*

²⁶ Dátumy Diogenovho narodenia a smrti vieme určiť len približne. M.-O. Goulet-Cazé („Diogène de Sinope, surnommé le Chien“, s. 812-823) predpokladá na základe analýzy antických svedectiev, že Diogenés žil v rokoch 412/403 – 324/321 pred Kr.

²⁷ V prospech politického exilu hovoria správy sústreďené v SSR V B 263. Porovnaj taktiež R. Bracht Branham, „Diogenes` Rhetoric and the Invention of Cynicism“, s. 445; P. von der Mühl, „Interpretationen biographischer Überlieferung“, s. 238. Pozri taktiež L. Navia, *Diogenes of Sinope. The Man in the Tub*, s. 10-19.

²⁸ Porovnaj zl. SSR V B 2 z Diog. Laert. VI 20 – 21.

²⁹ Porovnaj zmienku Diogena Laertského o *Pordalovi* (Diog. Laert. VI 20).

³⁰ Svojou povahou sme živočíšni, preto sa musíme učiť sebestačnosti od zvierat, nie od ľudí; porovnaj Diog. Laert. VI 22.

(= „minca“, „mrav, „zvyk“) a νόμος („zákon“, „zvyk“), ktoré nás nabáda k symbolickému výkladu „falšovania peňazí“ ako „znehodnocovania zákonov“.³¹ No zároveň môžeme vidieť súvislosť aj s tým, ako Diogenés útočí na δόξα, a to v oboch významoch tohto slova, ktoré v gréčtine znamená „poctu“, „slávu“, „dobrý chýr“, ako aj všeobecne rozšírenú „mienku“ či „predsudok“.³² Diogenés znehodnocuje nielen písané zákony (νόμοι), ale aj predsudky (δόξαι) a slávu (δόξα).³³ Predsudky znehodnocuje tak, že odkrýva ich neprirodzenú povahu. Slávu znehodnocuje tým, že činí hodnotnými veci, ktoré sú pre väčšinu hanebné (ako napr. vyhnanstvo alebo navštevovanie niektorých miest, do ktorých by ctený občan nevstúpil).³⁴

Na základe zachovaných svedectiev môžeme usudzovať, že exil patril medzi kľúčové témy diogenovskej legendy – pomocou vyhnanstva bolo možné priblížiť Diogenov postoj k ľuďom aj k sebe samému. Dobrým príkladom takejto stratégie je Pseudo-Diogenov *Prvý list* adresovaný Sinópčanom. Sinópa je tu vykreslená ako mesto ľudí túžiacich po blahobyte a bohatstve, ktorým nezáleží na politickej a osobnej slobode: „Odsúdili ste ma k vyhnanstvu, ja vás k tomu, aby ste zostali doma!“, hovorí Diogenés.³⁵

Všetky doxografické správy hovoria zhodne o tom, ako Diogenés presídlil do Atén, kde sa zblížil s Antisthenom.³⁶ Ale ich historicita je nejasná. Antisthenés mohol zomrieť – ako sa uvádza, „vo vysokom veku“³⁷ – okolo roku 366/365 pred Kr., takže Diogenés by musel prísť do Atén ešte pred rokom 365.³⁸ Ak Diogenés presídlil do Atén niekedy po roku 370 pred Kr. (mohol mať okolo 30 rokov), tak sa možno stretol s Antisthenom. Ale okrem doxografických nemáme žiadne histo-

³¹ Porovnaj Diog. Laert. VI 71. Porovnaj taktiež zl. SSR V B 8 a SSR V B 9.

³² Porovnaj G. Giannantoni, *Socratis et Socraticorum Reliquiae*, zv. IV., s. 515-516.

³³ Veľkú časť diogenovských chreíí môžeme interpretovať ako polemiku s δόξα; porovnaj SSR V B 353, SSR V B 265, SSR V B 55, SSR V B 57, SSR V B 8, SSR V B 95, SSR V B 408, SSR V B 582, SSR V B 584, SSR V B 535, SSR V B 537, SSR V B 540, SSR V B 558, SSR V B 564, SSR V B 566, SSR V B 567, SSR V B 569, SSR V B 570, SSR V B 572; porovnaj taktiež SSR V H 95, SSR V H 103.

³⁴ Porovnaj G. Giannantoni, *Socratis et Socraticorum Reliquiae*, zv. IV., s. 516; porovnaj taktiež komentár k zl. SSR V B 13 a k zl. SSR V B 502.

³⁵ Porovnaj Ps.-Diog., *Epist.* 1, 1. Porovnaj taktiež Plutarch. *De exil.* 7 p. 602 A [SSR V B 11]. Takzvané *Listy* (Ἐπιστολαί) zachované pod Diogenovým menom nie sú pravé. Ich účelom bola pravdepodobne propagácia kynického *modus vivendi* (porovnaj A. J. Malherbe, *The Cynic Epistles*, s. 17). Pseudo-Diogenove *Listy* sú však pre nás dôležitým svedectvom o vývoji diogenovskej legendy medzi 3. stor. pred Kr. až 1. stor. po Kr. (porovnaj V. E. Emeljanow, *The Letters of Diogenes*).

³⁶ Porovnaj SSR V B 3 zo *Suid.*, s. v. Διογένης (n. 1143); SSR V B 19 z Diog. Laert. VI 21; SSR V B 19 z Aelian. *Var. hist.* X 16; SSR V B 19 z Hieronym. *Adv. Jovin.* II 14 atď.

³⁷ Doba Antisthenovej smrti sa odvodzuje z Diodórovej správy (*Bibl. Hist.* XV 76 [= SSR I H 3]), podľa ktorej bol Antisthenés nažive ešte r. 366 pred Kr.

³⁸ Porovnaj N. M. Σκουτερόπουλος, *Οι αρχαίοι κυνικοί*, s. 183.

rické správy, ktoré by potvrdzovali takýto predpoklad.³⁹ Na druhej strane vieme, že kynici a stoici mali veľký záujem na tom, aby preukázali svoj „sókratovský rodokmeň“, preto je možné, že legenda o Diogenovom stretnutí s Antisthenom vznikla až dodatočne, aby potvrdila status kynikov a stoikov, ktorí sa považovali za právoplatných nástupcov sókratovského myslenia.⁴⁰

Historicky najstaršie svedectvo o Diogenovom kynizme sa spája s Theofrastovým spisom *Megarčan*: Uvádza sa v ňom, ako sa raz Diogenés díval na myš a zrazu si uvedomil, že jej nechýba posteľ, nebojí sa tmy a netuží po žiadnych pôžitkoch.⁴¹ Diogenés Laertský uvádza túto anekdotu hneď na začiatku svojho *Života Diogena*, aby vysvetlil jednu z hlavných zásad kynizmu, sebestačnosť (αὐτάρκεια).⁴² Ak porovnáme chreiu s myšou s inými, možno dôjdeme k podobnému záveru ako Grundy Steiner, ktorý v nej vidí ranú podobu kynickej tradície.⁴³ Podobu, ktorá sa v mnohom odlišuje od toho, čo vieme o neskoršom kynizme. Svedectvo o schudobnenom Diogenovi dychtiacom po nezávislosti totiž nekorrešponduje so správami, v ktorých Diogenés vystupuje oveľa radikálnejšie a ktoré sú zrejme projekciou žobravých filozofov a potulných kazateľov pôsobiacich v období Rímskeho cisárstva. Diogenovská podoba kynizmu mohla vychádzať z individuálnej snahy o sebestačnosť a život v súlade s prirodzenými potrebami človeka. Cieľom kynikovho života bola sloboda, avšak nie sloboda v politickom zmysle, ale skôr oslobodenie sa od všetkých druhov pôžitkov, ktoré nás zotročujú, ak nie sme schopní sebaovládania.⁴⁴ Viaceré antické správy hovoria o tom, ako ďaleko malo Diogenovo správanie od extrémizmu, do ktorého dospel kynizmus v neskoršom období.⁴⁵ Dión napríklad opakovane pripomína, že osobná chudoba

³⁹ Aristotelés na jednom mieste svojich *Metafyzík* (*Metaph.* H 3. 1043b4 – 32 [= *SSR V A 150*]) používa označenie „antisthenovci“ (οἱ Ἀντισθηναῖοι), ale môže mať na mysli „tých, ktorí zmýšľajú podobne ako Antisthenés“ bez ohľadu na to, či Antisthenés mal pokračovateľov; porovnaj H. D. Rankin, „Ouk Estin Antilegein“, s. 36.

⁴⁰ Podrobne sa zaoberá touto otázkou P. P. Fuentes Gonzáles, „En defensa del encuentro entre dos Perros, Antístenes y Diógenes: historia de una tensa amistad“, s. 11-71.

⁴¹ Porovnaj zl. *SSR V B 172* z Diog. Laert. VI 22.

⁴² V prospech autenticity tejto chreie sa vyjadruje K. von Fritz, *Quellenuntersuchungen zu Leben und Philosophie des Diogenes*, s. 36. Porovnaj taktiež zl. *SSR V B 162* z Plaut. *Pers.* 120 – 128; F. Leo („Diogenes bei Plautus“, s. 441 nn.) sa domnieva, že v Plautovej komédii sa zachovalo najstaršie svedectvo o kynikovi Diogenovi, ktorý si vystačí s málom a netuží po pôžitkoch, ako iní ľudia.

⁴³ Porovnaj G. Steiner, „Diogenes` Mouse and the Royal Dog“, s. 40.

⁴⁴ Ide predovšetkým o pôžitky telesné, ale ovládajú nás aj iné pôžitky spojené s túžbou po sláve alebo moci.

⁴⁵ Extrémizmus sa spájal najmä s Diogenovou údajnou „nehanebnosťou“ (ἀναίδεια), t. j. absenciou ostychu a porušovaním hraníc medzi súkromnou a verejnou sférou.

Diogenovi nebránila v tom, aby prežil svoj život šťastne a príjemne.⁴⁶ Athénodóros zase hovorí o tom, akú starostlivosť venoval Diogenés svojmu telu.⁴⁷ Tieto a iné správy nám umožňujú vytvoriť si určitú predstavu o ranej, diogenovskej podobe kynizmu, ktorá sa spájala s úsilím o prirodzenosť, sebastačnosť a nezávislosť.⁴⁸

Prezývka „Pes“, ktorá sa najčastejšie pridáva k menu Diogena (Διογένης ὁ κύων), má svoje historické opodstatnenie.⁴⁹ Medzi najstaršie zachované správy patrí verš, ktorý údajne napísal Kerkidas z Megalopolis o Diogenovi, „nebeskom psovi“ (οὐράνιος τε κύων).⁵⁰ Doxografi dávajú adjektívum κυνικός do vzťahu s gymnázium Kynosarges, v ktorom vraj učil už Antisthenés, „zakladateľ kynickej školy“. Ale nemáme žiadny dôvod prijať toto vysvetlenie.⁵¹ Z dobových komédií vieme, že Aténčania sa bežne častovali zvieracími prezývkami – aj Diogena mohli nazvať pejoratívnym prívlastkom „pes“. ⁵² Výraz κυνικός je zrejme odvodený od slova κύων („pes“) podobným spôsobom ako prídavné meno Σωκρατικός od vlastného mena Σωκράτης. Ak sa začal označovať nejaký myšlienkový prúd slovom „kynický“, tak na jeho začiatku by sme nemali hľadať zviera, ale uctievaného majstra, u ktorého sa táto prezývka zmenila v čestný titul.⁵³ Termín κυνικός sa podľa všetkého vzťahuje k inšpirátorovi spôsobu života, ktorý považoval psa za svoj vzor. Takto sa mohla stať pôvodne posmešná prezývka pre Diogena a jeho nasledovníkov čestným titulom.⁵⁴

⁴⁶ Porovnaj Dio Chrysost., *Orat.* IV (4) 10 [= *SSR* V B 582]; VI (6) 61 – 62 [= *SSR* V B 583]; X (9) 9, 14 a 15 [= *SSR* V B 586].

⁴⁷ Porovnaj zl. *SSR* V B 179 z Diog. Laert. VI 81. Porovnaj taktiež Epictet., *Dissert.* III 22, 86 – 89; Dio Chrysost., *Orat.* VI (6) 8 – 16 a 22 – 34 [= *SSR* V B 583].

⁴⁸ Porovnaj zl. *SSR* V B 123 z Athen. IV 164 A. V Diogenovom spôsobe života môžeme spozorovať momenty, ktoré by sme mohli označiť za umiernené, či dokonca za eudaimonistické; porovnaj G. Giannantoni, *Socratis et Socraticorum Reliquiae*, zv. IV., s. 504.

⁴⁹ Niektorí historici (F. Sayre, M.-O. Goulet-Cazé, N. M. Σκουτερόπουλος) si myslia, že na prezývku „pes“ odkazuje už Aristotelés (*Rhet.* Γ 10. 1411a24 – 25 [= *SSR* V B 184]), ktorý však neuvádza Diogena menom.

⁵⁰ Porovnaj Diog. Laert. VI 77.

⁵¹ Snahy odvodiť termín κυνικός od gymnázia Κυνόσαργες vychádzajú z predstavy, že kynická škola mala podobne ako stoická alebo platónska stále stredisko. Bližšie pozri M.-F. Billot, „Antisthène et le Cynosarges dans l’Athènes des Ve et IVe siècles“.

⁵² Dôkazom tohto zvyku sú Menandrove komédie (porovnaj G. Giannantoni, *Socratis et Socraticorum Reliquiae*, zv. IV., s. 491).

⁵³ Porovnaj E. Schwartz, *Charakterkopfe aus der Antike*, s. 3-4. Porovnaj taktiež Diog. Laert. I 17, kde Diogenés Laertský uvádza, že kynici dostali svoje pomenovanie podľa posmešnej prezývky, ktorou ich zvykli častovať.

⁵⁴ U kynikov nadobúda výraz κυνικός vznešenosť, ktorej vrcholom je úctivý titul „nebeský pes“ (οὐράνιος κύων; porovnaj *SSR* V B 97).

Interpretácia prezývky κύων prešla rôznymi etapami a nadobudla viacero podôb – niektoré poukazovali na Diogenovu „nehanebnosť“ (ἀναίδεια) a drzé správanie na verejnosti, iné ju spájali so zvykom polemizovať so vžitými názormi a predsudkami.⁵⁵ Je možné, že práve Diogenove polemiky s konvenčnými názormi na život boli príčinou jeho odchodu do Korintu – Aténčania ho už jednoducho nedokázali počúvať.⁵⁶

Zo zachovaných svedectiev nevieme posúdiť, či Diogenés žil v Korinte, ani ako dlho.⁵⁷ Vzájomne si odporujú aj správy týkajúce sa času, miesta a okolností jeho smrti.⁵⁸ Ale nie je na tom nič zvláštne. Diogenovská legenda nadobudla už krátko po jeho smrti mnoho podôb, ktoré sú odrazom rôznych postojov k Diogenovi. Nájdeme medzi nimi obdiv a sympatie k snahe kynika o nezávislosť a sebestačnosť, ako aj otvorený výsmech a pohrdanie, ktoré sa spája s odmietaním kynického spôsobu života.⁵⁹

DIOGENOVO DIELO

Staroveké svedectvá sa rozchádzajú v tom, či Diogenés písal alebo nie. Väčšina na zachovaných správ o Diogenovi sa nezmieňuje o tituloch jeho spisov, ale nájdú

⁵⁵ V zlomkoch dokážeme identifikovať niekoľko interpretácií prezývky „pes“. Niektoré správy zdôrazňujú psiu drzosť a nehanebnosť (porovnaj *SSR* V B 147). Iné správy poukazujú na psiu schopnosť strážiť a rozlišovať dobrých od zlých (porovnaj *SSR* V B 149, *SSR* V B 151), resp. „slediť“ (porovnaj *SSR* V B 27), vďaka ktorej môže kynik chrániť ľudí pred úpadkom a nerozumným životom.

⁵⁶ Porovnaj *Diog. Laert.* VI 33 [= *SSR* V B 412] a *Ps.-Diog. Epist.* 20 [= *SSR* V B 550]. Claudius Aelianus (*Aelian.*, *Var. hist.* XIII 26 [= *SSR* V B 172]) hovorí o tom, ako sa ľudia vyhýbali Diogenovi, lebo im boli nepríjemné jeho činy, reči a najmä vyvracajúci spôsob argumentácie.

⁵⁷ Porovnaj správy Diogena Laertského (*Diog. Laert.* VI 74), Dióna (*Orat.* VIII (7) 4) a Juliána (*Orat.* VII 212).

⁵⁸ Ohľadom Diogenovej smrti sa zachovali tri tradície: (1) otrava surovou chobotnicou (*SSR* V B 90, *SSR* V B 93 – *SSR* V B 95); (2) uhryznutie psom (*SSR* V B 96); (3) samovražda zadržaním dychu (*SSR* V B 97). K. von Fritz (*Quellenuntersuchungen zu Leben und Philosophie des Diogenes*, s. 32) sa domnieva, že starovekí autori nepoznali príčinu Diogenovej smrti, vďaka čomu sa otvoril priestor pre vytváranie mýtov (napr. že Diogenés zomrel v ten istý deň ako Alexander Veľký alebo že sa otrávil surovou chobotnicou).

⁵⁹ Pripomeňme, že aj moderný výraz „cynik“, „cynizmus“ vznikol v alúzii na kynizmus. Medzi moderným chápaním cynizmu a antickým kynizmom však spočíva zásadný rozdiel: Starovekí kynici neboli cynikmi v modernom význame tohto slova, skôr by sme mohli povedať, že boli ich opakom. Bližšie k tejto otázke pozri štúdiu Lívie Flachbartovej, „Vzťah medzi kynizmom a cynizmom“, s. 522-534.

sa aj svedectvá, ktoré sa odvolávajú na názvy Diogenových diel.⁶⁰ Diogenés Laertský nás informuje o dvoch odlišných katalógoch diel pripisovaných Diogenovi.⁶¹ Zároveň pripomína názory historika Sósikrata (2. stor. pred Kr.) a životopisca Satyra (3. stor. pred Kr.), že Diogenés nič nenapísal. Ak ich však dáme do vzťahu so svedectvom stoika Kleantha, ktorý nás ubezpečuje o pravosti Diogenovej *Ústavy*, tak Sósikratove a Satyrove názory strácajú na dôveryhodnosti.⁶²

Pri porovnaní Diogenových katalógov zachovaných u Diogena Laertskeho zistíme, že sú medzi nimi viaceré odlišnosti. Len päť titulov sa nachádza v oboch zoznamoch.⁶³ V Sótiónovom katalógu chýba *Ústava* a dve tragédie (*Oidipús* a *Thyestés*), teda práve tie spisy, v ktorých Diogenés zrejme obhajoval názory neprijateľné pre neskorších stoikov.⁶⁴ Zároveň vidíme, že Sótiónov katalóg začína spismi (*O zdatnosti*, *O dobre*), ktoré sú v súlade so stoickými záujmami. Obidve okolnosti nasvedčujú tomu, že Sótiónov zoznam diel sa opiera o nejaké stoické vydanie. A pretože vieme o búrlivých diskusiách medzi stoikmi, ktoré sa týkali kynických základov stoickej školy, namiesto je predpoklad, že stoici vytvorili rozdielne obrazy Diogena, ktoré boli odrazom ich vlastného chápania stoicizmu.⁶⁵ Preto by sme mali brať Sótiónovo svedectvo s rezervou.

Anonymný katalóg Diogenových spisov u Diogena Laertskeho obsahuje sedem tragédií: *Helena*, *Thyestés*, *Héraklés*, *Achilles*, *Médeia*, *Chrysispos* a *Oidipús*.⁶⁶ Ich autenticitu potvrdzujú viacerí historici, ktorí si myslia, že ide o typický kynický žáner. Diogenove „tragédie“ však nemali nič spoločné so slávnymi dramatickými dielami klasických autorov. Boli to skôr paródie na známe mýtické témy s didak-

⁶⁰ Porovnaj napr. Diog. Laert. VI 20 [= SSR V B 2] o *Pordalovi*; Athen. IV 164 A [= SSR V B 123] o *Kefaliónovi*. Porovnaj taktiež Apul., *Apol.* 9 [= SSR V B 120], ktorý sa zmieňuje o viacerých spisoch Diogena a Zénóna.

⁶¹ Porovnaj Diog. Laert. VI 80 [= SSR V B 117].

⁶² Porovnaj Kleanthov fr. 590 *S.V.F.* I pp. 132 – 3; porovnaj taktiež svedectvo Filodéma, *O stoikoch* V. H.¹ VIII, papyr. n. 339, coll. XI – X [= SSR V B 126]. Na Diogenove diela sa odvolávajú aj niektoré pasáže u Diogena Laertskeho (Diog. Laert. VI 20 [= SSR V B 2]); porovnaj taktiež Apul., *Apol.* 9 [= SSR V B 120] atď.

⁶³ Ide o tituly: *Erótikos*, *Pordalos*, *Kefalión*, *Aristarchos*, *Listy*.

⁶⁴ K pochybnostiam o Sótiónovom svedectve pozri bližšie K. von Fritz, *Quellenuntersuchungen zu Leben und Philosophie des Diogenes*, s. 56-58.

⁶⁵ Dosvedčuje to napr. pasáž zo VI. knihy Diogenových *Životopisov*, v ktorej sa hovorí o Antisthenovi (Diog. Laert. VI 14), že bol „pôvodcom najzmužilejšej časti stoickej školy.“

⁶⁶ Porovnaj zl. SSR V B 117. Väčšina moderných kritikov (T. Gomperz, F. Dümmler, E. Weber, F. Susemihl, P. Natorp, G. A. Gerhard, R. Helm, K. von Fritz, D. R. Dudley, M.-O. Guolet-Cazé) nepochybuje o autenticite Diogenových tragédií. Bližšie pozri M. Noussia, „Fragments of Cynic «Tragedy»“, s. 229-247; S. B. Hook, „Oedipus and Thyestes among the Philosophers: Incest and Cannibalism in Plato, Diogenes, and Zeno“, s. 17-40; porovnaj taktiež úvodný komentár k časti *Tragédie*.

tickým zameraním. Tragédie sa nám nezachovali až na zlomkovité správy, ale dokážeme si vytvoriť približnú predstavu o ich obsahu na základe pasáží zo Stobaia a Dióna. Takmer všetky tragédie s výnimkou *Hérakla* podkopávali, resp. prevracali morálny charakter tradičných mýtov.⁶⁷ Diogenova Médeia napr. nemá nič spoločné s ľudovými predstavami o čarodejnici, ktorá usmrtila svoje deti. Naopak, Médeia je pre Diogena múdra žena, ktorá prostredníctvom námah a trápení privádzala ľudí k pravej múdrosti.⁶⁸ Oidipús zase nie je žiadny mudrc, ktorého postihol krutý osud, ale sofista, ktorý si namýšľal, že vie niečo, čo v skutočnosti nevedel.⁶⁹ Oidipús je pre Diogena príkladom človeka, ktorý nežil podľa zákonov prirodzenosti a incest považoval – tak ako väčšina – za niečo hanebné a trestuhodné.

Aj keď prijmeme predpoklad, že Diogenés bol literárne činný, neznamená to, že mu pripíšeme autorstvo všetkých výrokov zaradených do našej zbierky. Väčšinu z nich vytvorili raní a neskorší kynici, alebo raní stoici, ktorých reinterpretovali strední stoici, alebo rečníci a rôzni napodobňovatelia Diogena, ale hlavne doxografi, ktorí spracovali množstvo antických správ a svedectiev do podoby systematických názorov a postojov tak, aby mohli predstaviť kynizmus ako filozofickú školu (αἰρεσις).

* * *

Existuje niekoľko moderných prekladov Diogena, žiadny z nich však nie je úplný. Pripomeňme si aspoň starší nemecký výber Wilhelma Nestleho (*Die Sokratiker in Auswahl übersetzt und herausgegeben*, 1922) a novší nemecký preklad Georga Lucka (*Die Weisheit der Hunde*, 1997). Francúzski čitatelia môžu pracovať s prekladom Léonca Paqueta (*Les Cyniques grecs*, 1975). V 80-tych rokoch vyšiel ruský preklad Isaja Michajloviča Nachova (Исай Михайлович Нахов: Антология кинизма, 1984). Veľmi rozsiahly novogrécky preklad zlomkov so stručným komentárom pripravil Nikolaos M. Skouteropoulos (Νικόλαος, Μ. Σκουτερόπουλος: *Οι αρχαίοι κυνικοί*, 1998). Zatiaľ posledné dva výbery zlomkov do angličtiny vznikli v nedávnej dobe: práca Roberta Dobbina (*The Cynic Philosophers from Diogenes to Julian*, 2012) a práca Robina Harda (*Diogenes the Cynic. Sayings and Anecdotes with Other Popular Moralists*, 2012). Predkladaný slovenský preklad je prvým kompletným prekladom svedectiev, ktoré zozbieral G. Giannantoni vo svojej antológii *Socratis et Socraticorum Reliquiae* pod číslom V B.⁷⁰

⁶⁷ Porovnaj A. Bartalucci, „Una probabile ricostruzione dell’Eracle di Diogene di Sinope“, s. 109-122.

⁶⁸ Porovnaj Stob. III 29, 92 [= SSR V B 340] a Dio Chrysost. *Orat.* XVI (66) 10.

⁶⁹ Porovnaj Dio Chrysost. *Orat.* X (9) 29 – 32 [= SSR V B 586].

⁷⁰ Slovenský preklad neobsahuje svedectvá, ktoré zaradil G. Giannantoni do Apendixu 1 – 3 [= SSR V B 531 – SSR V B 592].

DIOGENÉS ZO SINÓPY: ZLOMKY

SLOVENSKÝ PREKLAD A KOMENTÁR

O DIOGENOVEJ VLASTI A VYHNANSTVE

V B 1

Strab. XII 2, 11: Zrodilo [*scil.* mesto Sinópa¹] vynikajúcich mužov, spomedzi filozofov kynika Diogena² a Timothea Patrióna,³ spomedzi básnikov komika Dífila,⁴ atď.

Pomponius Mela *De chorogr.* I 19, 105: Hneď vedľa sídliaci Chalybovia⁶ obývajú slávne mestá Amisos a Sinópu, vlasť kynika Diogena.

Komentár: Strabón z Amaseie (64 pred Kr. – okolo 24 po Kr.), peripatetický historik a geograf s príklonom k stoickým zásadám života. Autor najrozsiahlejšej a najpodrobnejšej geografickej práce staroveku, ktorá mala slúžiť ako praktická príručka pre rímskych vojvodcov, politikov a obchodníkov (*Geografika*, 17 kníh). Strabónove informácie sú pomerne presné a spoľahlivé – opiera sa o vlastnú cestovateľskú skúsenosť aj o práce starších historikov.

O dátume Diogenovho narodenia sa zmieňuje *Suid.* s. v. Διογένης; (n. 1142) [= SSR V B 91 a SSR V B 130]. Diogenés sa mal narodiť v období pádu „tridsiatich tyranov“ (403 pred Kr.). Hoci o tomto dátume, rovnako ako o dátume Diogenovej smrti, možno pochybovať, G. Giannantoni predpokladá, že Diogenov život treba situovať do obdobia rokov 412/403 až 324/321 pred Kr. (G. Giannantoni, *Socratis et Socraticorum Reliquiae*, zv. IV, s. 422).

Diogenés bol teda Grék, ktorého dávni predkovia pochádzali z Miléta. Na jeho orientálny pôvod poukazovali najmä autori, ktorí sa snažili zdôrazniť negrécke prvky v jeho živote a myslení (porovnaj G. Giannantoni, *Socratis et Socraticorum Reliquiae*, zv. IV, s. 421 a 514, pozn. 5; R. Höistad, *Cynic Hero and Cynic King*, s. 18-19).

Diogenés žil v období, keď jeho rodné mesto prežívalo pohnuté časy, čo by naznačovalo, že pre exil sa mohol rozhodnúť aj pod vplyvom napätej politickej situácie. Po zničení Miléta (495 pred Kr.) sa Sinópa dostala do perzského područia a v rokoch 370 – 345 bola pod priamou správou dascílskeho satrapu Datama, ktorý slúžil perzskému kráľovi Artaxerxovi II. V rokoch 360 – 345 mesto zažilo obdobie relatívnej autonómie, no hneď nato padlo do rúk kappadóckeho satrapu Ariaratha a pod jeho vládou zostalo až do satrapovej smrti v roku 322. Počas celej svojej existencie si mesto udržiavalo obchodný ráz, čo dosvedčuje aj Pseudo-Diogenov *I. list* (SSR V B 531). Sám Diogenés ako syn bankára pochádzal zrejme z obchodníckej vrstvy (porovnaj G. Giannantoni, *Socratis et Socraticorum Reliquiae*, zv. IV., s. 422-423).

M.-O. Goulet-Cazé („Diogène de Sinope, surnommé le Chien“, s. 814) preveruje všetky svedectvá o Diogenovom rodisku a o jeho ďalšom živote, pričom berie do úvahy aj arabské správy a antickú ikonografiu (v spolupráci s D. Gutasom a M. C. Hellmannom) a dospieva k záveru, že nedokážeme oddeliť legendu o Diogenovom živote od historických správ.

- ¹ Sinópa (Σινώπη, gr. *Sinópé*) je prístav na južnom pobreží Čierneho mora (dnešné mesto Sinop v severnom Turecku). Založili ho kolonisti z Miléta v pol. 7. stor. pred Kr. v rámci veľkej gréckej kolonizácie (porovnaj Xenoph., *Anabasis* VI 1, 15; Diod. Sic. XIV 31, 2; Strab. XII 545). Sinópa patrila v čase Diogenovho života k najbohatším mestám v Malej Ázii v oblasti Paflagonia (Παφλαγονία) – nachádzala sa na obchodnej ceste a prosperovala najmä z obchodu medzi Gréckom a Perziou a ďalšími východnými krajinami (porovnaj Strab. II 7, 3; Plin., *Nat. hist.* VI 17, 19). Podrobnejšie o obchodnom charaktere mesta: D. M. Robinson, *Ancient Sinope: An Historical Account*, s. 137 nn.
- ² Porovnaj: *RE*, zv. V 1, stĺpec 765-773 (P. Natorp). Diogenovo meno sa uvádza v súvislosti s jeho rodným mestom najčastejšie, čo svedčí o jeho sláve (porovnaj Pomponius Mela, *De chorogr.* I 19, 105).
- ³ Timotheos (Τιμόθεος); porovnaj heslo v *RE*, zv. V 1 pod č. 17. Podľa Strabóna (XII 546) patril medzi „mužov dobrých, ktorých ukázala Sinópa“. Musel žiť niekedy medzi 4. – 3. stor. pred Kr.
- ⁴ Difilos zo Sinópy (Δίφιλος Σινωπεύς), básnik novej attickej komédie, súčasník Menandra (342 – 291 pred Kr.) a Filemóna. Strabón ho uvádza medzi významnými obyvateľmi Sinópy (XII 546). Pozri heslo v *RE* pod číslom 12.
- ⁵ Pomponius Mela (pribl. pol. 1. stor. po Kr.) bol rímsky geograf; žil za vlády cisára Caligulu alebo Claudia. Zachoval sa jeho spis *De chorographia* (3 knihy).
- ⁶ Chalybovia (Χάλυβες) = prastarí obyvatelia kráľovstva Pontos v severovýchodnej časti Malej Ázie pri pobreží Čierneho mora, ktorí boli podľa gréckych správ prvými kováčmi železa.

V B 2

Diog. Laert. VI 20 – 21: Diogenés zo Sinópy, syn bankára Hikesia.¹ Dioklés² hovorí, že Diogenov otec mal v meste banku a keď vraj sfalšoval peniaze,³ odišiel do exilu. Ebulidés⁴ vo svojej knihe *O Diogenovi* hovorí, že peniaze sfalšoval sám Diogenés a že ho otec v exile sprevádzal. Faktom je, že aj sám Diogenés o sebe v diele *Pordalos* hovorí, že vraj falšoval peniaze. Iní hovoria, že sa stal správcom a že na falšovanie peňazí ho nahovorili remeselníci. Potom vraj išiel do Delf alebo do Délia, do vlasti Apollóna, aby sa ho spýtal, či má naozaj vykonať to, na čo ho nahovárajú. Keď boh súhlasil, aby falšoval „verejné obeživo“, Diogenés si to

zle vyložil a naozaj falšoval mince.⁵ Podľa jedných ho potom chytili a poslali do vyhnanstva, podľa iných odišiel z mesta dobrovoľne, lebo sa bál trestu. (21) Iní tvrdia, že peniaze sfalšoval až potom, čo ich dostal od otca. Otec údajne zomrel v putách, on vraj prišiel do Delf – ale nie preto, aby sa spýtal, či má peniaze sfalšovať, ale aby sa od Apollóna dozvedel, akým činom získa veľkú slávu. Takýmto spôsobom vraj dostal spomínanú veštbu.

Chron. pasch. a. 362: O kynikovi Diogenovi sa vie, že bol synom Hikesia.

Komentár: Diogenov životopis od Diogena Laertského (VI 20 – 81) je nepochybne najvýznamnejším prameňom pri rekonštrukcii života a myslenia Diogena zo Sinópy. Je to jeden z najdlhších životopisov v Diogenových *Vitae* (obširnejšie sú portrétovaní iba Platón, Zénón z Kitia a Epikúros), no zároveň suverénne najkomplikovanejší a plný nejasností. Textová kritika nedosiahla konsenzus ohľadom identifikácie najstaršieho a najautentickejšieho jadra, okolo ktorého sa neskôr nazbierali rozmanité tradície – či už Diogenovi naklonené, alebo voči nemu nepriateľské – vytvoriac pestrofarebnú diogenovskú „legendu“. Základnú štruktúru Diogenovho životopisu načrtáva G. Giannantoni (*Socratis et Socraticorum Reliquiae*, zv. IV., s. 415-416) a M.-O. Goulet-Cazé („Le livre de Diogène Laërce: analyse de sa structure et réflexions méthodologiques“, s. 3880-4048). K povahe zdrojov a spôsobu spracovania helenistických historiografií pozri bližšie J. Mejer, *Diogenes Laertius and his Hellenistic Background*.

Historicky opodstatneným dôvodom Diogenovho odchodu zo Sinópy mohla byť properzská vláda, ktorá bola nastolená okolo roku 370 (Diogenés mohol mať približne 30 – 40 rokov). Aténsky exil by vysvetľovalo jednak to, že mesto bolo otvorené voči cudzincom (μέτροκοτ) z iných obcí (porovnaj Thuc. II 39), jednak to, že krátko po roku 444 pred Kr. (za vlády Perikla) Sinópa prijala asi 600 aténskech osadníkov, takže medzi obidvomi obcami museli byť úzke politické a kultúrne vzťahy. Príbeh o falšovaní peňazí mohol slúžiť ako naratívny prostriedok na vysvetlenie Diogenovej cesty ku kynickému spôsobu života – jeho autorom bol možno sám Diogenés (porovnaj Diogenovu zmienku o *Pordalovi*, Diog. Laert. VI 20).

D. R. Dudley (*A History of Cynicism*, s. 18-19) rozlišuje dve skupiny prameňov, ktoré cituje Diogenés Laertský. Jedna je kynicko-stoického pôvodu a na jej počiatku stojí kynik Métroklés z Maroneie. Táto prezentuje Diogena ako ideálneho mudrca. Druhá skupina má „profánnny“ charakter a jej počiatky siahajú k peripatetikom. Diogenés Laertský cituje Theofrasta, no na Diogena narážal možno už sám Aristotelés – porovnaj *SSR V B 184* (G. Giannantoni, *Socratis et Socraticorum Reliquiae*, zv. IV., s. 415). K tejto otázke pozri taktiež M.-O. Goulet-Cazé, „Who was the First Dog?“, s. 414-415.

Príbeh o falšovaní obeživa a delfskej (resp. délскеj) veštbe, je z historického hľadiska pochybný. Hermann Diels („Aus dem Leben des Kynikers Diogenes“,

s. 313-316) si myslí, že delfská epizóda je iba akýmsi alegorickým vyjadrením Diogenovej snahy o systematické vyvrátenie noriem života, ktorými sa riadi väčšina ľudí: Diogenés nechce zmeniť obeživo, ale sociálne a morálne hodnoty. Viaceré súvislosti nasvedčujú tomu, že príbeh vznikol podľa literárneho vzoru veštby, ktorú si vypočul Sókratés podľa Platónovej *Obrany* (*Apol.* 20e nn.; porovnaj Xenoph., *Apol.* 14), aby bolo možné vysvetliť Diogenovo vyhnanstvo zo Sinópy, resp. jeho exil v Aténach. Legenda mohla pochádzať priamo od Diogena, ktorý vraj v *Pordalovi* pripúšťal falšovateľskú aféru (porovnaj Diog. Laert. VI 20). Z typologického hľadiska tu nachádzame nápadnú podobnosť so Sókratom, ktorý vo viacerých sókratovských dialógoch dáva do súvislosti svoju každodennú dialektickú činnosť s pôrodnickým umením svojej matky a vzťahuje ju k príkazu Pythijského boha. Diogenés analogicky spája falšovanie obeživa s povolaním svojho otca, bankára alebo vyššieho štátneho úradníka (grécky výraz *τραπεζίτης* môže mať aj tento význam), a vzťahuje ho k božiemu príkazu. Diogenova činnosť spočíva v tom, že znehodnocuje všetky princípy a konvencie, ktoré ustanovujú život individua v spoločnosti, mení ich charakter (*χαρακτήρ* = pečať, razba určujúca hodnotu mince), t. j. nahrádza ich za pravé, nefalšované, prirodzené princípy života. Diogenés otvára ľuďom oči, keď im ukazuje, ako sú nútení žiť v neprirodzených obmedzeniach, a vracia im pôvodnú, prirodzenú slobodu (porovnaj F. Sayre, *Diogenes of Sinope*, s. 73; L. Navia, *Diogenes of Sinope*, s. 13).

Takisto R. Bracht Branham („Diogenes` Rhetoric and the Invention of Cynicism“, s. 445) si myslí, že príbeh o falšovaní obeživa a delfskej veštbe je iba akousi škrupinkou na historickom jadre, ktoré súviselo s okolnosťami Diogenovho exilu. Predstava, že Diogenés sa musel radiť s veštiarňou, či sa má dať na filozofickú dráhu, je absurdná a v konečnom dôsledku nezlučiteľná s jeho postojom k tradičnému náboženstvu. Ale ako správne upozorňuje Lívia Flachbartová, nie je vylúčená ani možnosť, že Diogenés sa ešte ako mladý muž išiel poradiť do veštiarne (porovnaj napr. *SSR V B 4*).

Zatiaľ čo historický základ falšovateľskej aféry je neistý, vyhnanstvo Diogena by sa dalo historicky vysvetliť. Peter von der Mühl („Interpretationen biographischer Überlieferung“, s. 238) si myslí, že príčina, prečo bohatý syn bankára opustil Sinópu a žil v Aténach v úplnej chudobe, spočívala v properzskom režime, ktorý bol nastolený v Sinópe okolo roku 370 pred Kr. Von der Mühl má na mysli filoperzskú vládu satrapu Datama (*Δατάμης*, vládol v rokoch 385 – 362 pred Kr.), ktorá sa časovo približuje Diogenovmu vyhnanstvu.

Každopádne vyhnanstvo patrilo k základným motívom v rámci diogenovskej legendy, ktorý ukazoval, aký je Diogenov postoj k ľuďom (k väčšine) a k sebe samému. Pseudo-Diogenov *Prvý list* adresovaný Sinópčanom ukazuje, ako sa v neskoršej kynicko-stoickej tradícii vysvetľoval nielen Diogenov odchod z vlasti, ale aj jeho vzťah k rodnej obci (Ps.-Diog., *Epist.* 1, 1): *Ἰμεῖς μὲν ἐμοῦ φύγην*

κατεψηφίσασθε, ἐγὼ δὲ ὑμῶν μονήν. οἰκήσετε οὖν διὰ τοῦτο ὑμεῖς μὲν Σινώπην, ἐγὼ δὲ Ἀθήνας, τοῦτ' ἔστιν ὑμεῖς μὲν μετὰ τῶν ἐμπόρων, ἐγὼ δὲ μετὰ Σόλωνος καὶ τῶν τῆν Ἑλλάδα ἠλευθερωκότων ἀπὸ τῶν Μηδικῶν [„Odsúdili ste ma k vyhnanstvu, ja vás, aby ste trčali na jednom mieste. A tak vy žijete v Sinópe, ja v Aténach – vy v spoločnosti kupcov, ja spolu so Solónom a tými, kto oslobodili Grécko od Peržanov“]. Sinópa je vykreslená v protiklade k Diogenovi ako mesto ľudí túžiacich po blahobyte a bohatstve, ktorým nezáleží ani na politickej, ani na vnútornej slobode.

¹ Pokiaľ ide o meno Diogenovho otca, zdá sa, že variant Ἰκεσίας z tohto zlomku treba uprednostniť pred variantom Ἰκέτης z Ps.-Diog. *Epist.* 1, 2 [= *SSR* V B 531]; 7 [= *SSR* V B 537] a 30 [= *SSR* V B 560]. Meno Ἰκεσίας je totiž doložené na epigrafoch a minciach zo Sinópy (porovnaj G. Giannantoni, *Socratis et Socraticorum Reliquiae*, zv. IV., s. 423, pozn. 10). D. M. Robinson (*Ancient Sinope: An Historical Account*, s. 299) píše, že mená Diogenés a Hikesias boli všeobecne známe a rozšírené v starovekej Sinópe, ale žiadny nápis na mramorových doskách sa nezmieňuje o „Diogenovi-psovi“.

Pokiaľ ide o povolanie Diogenovho otca, tak nebol bankárom v modernom slova zmysle, ale skôr zmenárnikom, *τραπεζίτης* (odv. od stolčeka, *τράπεζα*, na ktorom sa menili peniaze). *Τραπεζίτης* pôsobil zvyčajne na agore, kam prichádzali ľudia za obchodom. Menil peniaze, overoval pravosť mincí a ponúkal pôžičky. Výnimočne zabezpečoval aj peňažné transakcie medzi obcami (ako vyšší štátny úradník). Hikesias teda mohol byť niečo medzi úžerníkom, zmenárnikom a finančným úradníkom. V menších obciach, akou bola Sinópa, mohol zabezpečovať *τραπεζίτης* aj razbu mincí na objednávku obce (čo by korešpondovalo s Dioklovou správou u Diog. Laert. VI 20). O povolaní *τραπεζίτης* sa môžeme dozvedieť viac od Diogenovho súčasníka Isokrata (porovnaj jeho vykreslenie Pasiona v *Trapeziticus*).

² Dioklés z Magnésie (Διοκλῆς) bol grécky spisovateľ, ktorý žil v 1. stor. pred Kr. Sympatizoval s kynikmi a stoikmi. Diogenés Laertský sa naňho často odvoláva (porovnaj Diog. Laert. II 82; VI 12, 13, 20, 36, 87, 91, 99, 103; VII 48, 162, 166, 179, 181; IX 61, 65; X 12) – dôvodom sú jeho intelektuálne biografie slávnych mudrcov (*Ἐπιδρομή τῶν φιλοσόφων, Περὶ βίον φιλοσόφων*), ktoré sa stali dôležitým zdrojom informácií pre samotného Diogena (porovnaj U. Egli, *Das Dioklesfragment bei Diogenes Laertios*).

³ Παραχαράττειν τὸ νόμισμα = „falšovať peniaze“, „znehodnocovať obeživo“, „pančovať mince“, „falšovať mravy“. Doslovné chápanie tohto spojenia, t. j. „zrušiť peniaze“, je v antike zriedkavé; porovnaj napr. J. Babelon, („La monnaie de Diogene“, s. 179-180), ktorý sa odvoláva na Athénaiovu správu, že Diogenés chcel nahradiť peniaze kamienkami, z čoho vyvodzuje, že Diogenés mal v úmysle odstrániť peniaze zo svojej utopickej obce. Väčšina kynikov rímskeho obdobia chápe „falšovanie mincí“ ako metaforu, ktorú spája s celkovým kynickým postojom k spoločstvu, v ktorom žijú; porovnaj Diog.

Laert. VI 20.; VI 56; *Suidas*, s. v. Διογένης (n. 1143); Favorinus, *De exilio* IV, col. 3, 26 – 32; *Schol. in Lucian. vit. auct.* 7.

Centrálny motív, okolo ktorého sa točia Diogenove biografie, vyjadruje spojenie παραχαράττειν τὸ νόμισμα, pričom výraz νόμισμα môže znamenať tak „mincu“ (obeživo, lat. *nummus*), ako aj (zaužívaný alebo inštitucionalizovaný) „zvyk“, „mrav“, „pravidlo“. Nielen substantívum νόμισμα je dvojznačné, ale viacero významov má aj sloveso παραχαράττειν. G. Giannantoni uvádza až tri významy, ktoré môžu mať dopad na hodnotenie počinu Diogena a jeho otca: (a) pomýliť sa pri razbe a vyraziť chybný charakter (porovnaj Harpocrat. s.v. παράσημος a Pollux III 86), (b) pozmeniť χαρακτήρ a (c) raziť s falšovaným raziacim nástrojom (porovnaj Galen. VIII p. 854 Kühn) (G. Giannantoni, *Socratis et Socraticorum Reliquiae*, zv. IV., s. 426-427; porovnaj taktiež I. Bywater – J. G. Milne, „ΠΑΡΑΧΑΡΑΞΙΣ“, s. 10 – 12; P. Gardner, „Diogenes and Delphi“, s. 437-439; H. Niehues-Pröbsting, *Der Kynismus des Diogenes und der Begriff der Zynismus*, s. 43-63; L. Navia, *Classical Cynicism*, s. 87-93.

Hermann Diels („Aus dem Leben des Kynikers Diogenes“) si myslí, že spojenie παραχαράττειν τὸ νόμισμα by sme mali považovať za rétorickú figúru, ktorú netreba spájať s falšovaním mincí, ale s kritickou premenou zaužívaných zvykov. Proti tomu namieta F. Sayre (*Diogenes of Sinope*, s. 72-73), pretože potom by sme nevedeli vysvetliť Diogenovo vyhnanstvo. Okrem toho je otázne, prečo by použil autor *Pordala* jazyk tak málo zrozumiteľný, že by ho nikto nechápal. Sayre si preto myslí, že obrazný jazyk viažuci sa k príhode s falšovaním vznikol až v neskoršej dobe (Diogenés Laertský, Julián) ako reinterpretácia pôvodného príbehu.

H. Bannert („Numismatisches zu Biographie und Lehre des Hundes Diogenes“, s. 49-63) referuje o náleze poškodených mincí zo Sinópy z obdobia okolo rokov 360 – 320 pred Kr. Meno Hikesias je doložené na minci razenej po roku 362 pred Kr., čo by nám mohlo pomôcť pri datovaní Diogenovho príchodu do Atén. H. Bannert nepochybuje o tom, že Diogenés sa v Aténach stretol s Antisthenom. Takisto je presvedčený o tom, že „falšovanie obeživa“ bol slogan, ktorý vytvoril Diogenés, aby vyjadril svoj postoj k hodnotám a zvykom svojich súčasníkov. Podobne postupuje pri svojej interpretácii E. Schwartz (*Charakterkopfe aus der Antike*, zv. 2, s. 13-15), ktorý si myslí, že „falšovanie peňazí“ súvisí so snahou historického Diogena zmeniť zvyky a hodnoty svojich súčasníkov.

Zaujímavá je v tejto súvislosti jedna kapitola z dejín numizmatiky: A. A. Long („The Socratic Tradition: Diogenes, Crates, and Hellenistic Ethics“, s. 45) pripomína archeologické nálezy falošných mincí zo Sinópy okolo rokov 350 – 340 pred Kr. Mince obsahujú meno úradníka, ktorý ich vydal – je ním Ἰκεσίας, Hikesias (ktorý by mohol byť Diogenovým otcom; porovnaj Diog. Laert. VI 20 – 21; porovnaj taktiež T. Reinach, „Sur les classement chronologique des monnaies de Sinope“, s. XLV – XLVI). Numizmatik C. T. Seltman („Diogenes of Sinope, Son of the Banker Hikesias“) v snahe interpretovať tieto archeologické nálezy vyjadril názor, že nepravé mince neslúžili falšovate-

ľovi na obohatenie, ale samotnej obci na ozdravenie meny, lebo ich úlohou bolo dostať z obehu iné falošné mince. C. T. Seltman sa totiž domnieval, že παραχάραξις, o ktorej sa hovorí v súvislosti s Diogenom a jeho otcom, treba dať do súvislosti aj s nálezom mincí, na ktorých bola pôvodná falošná razba zničená úderom širokého dláta. Sloveso παραχάραττειν malo význam „zničiť falošnú razbu“, zatiaľ čo „falšovať“ bol význam gréckeho slovesa παρακόπτειν (porovnaj D. R. Dudley, *A History of Cynicism*, s. 54). C. T. Seltman nakoniec vyslovuje domnienku, že properzská vláda v Sinópe uvážnila Diogenovho otca za znehodnotenie mincí, a preto sa stal jeho syn vyhnancom.

Takáto interpretácia však naráža na vážne problémy s chronológiou (satrapa Ariarathés, ktorého meno bolo na falošných minciach, ovládal Sinópé / Sinópu pomerne neskoro na to, aby stihlo dôjsť k takejto menovej reforme ešte za života Diogenovho otca). Proti reforme hovoria aj okolnosti, ktoré môžeme pokladať takmer s istotou za historické (Diogenovo vlastné vyjadrenie v *Pordalovi* a skutočnosť, že jeho vynútený odchod do Atén musel mať svoj dôvod, a tým sotva mohli byť zásluhy na ozdravení meny), ako aj to, že je postavená na predpoklade, že vtedajší Gréci (ani sám Diogenés v *Pordalovi*) zrejme nerozumeli svojmu vlastnému jazyku, ak slovu pripisovali úplne opačný význam, aký uňho predpokladal Seltman (porovnaj G. Giannantoni, *Socratis et Socraticorum Reliquiae*, zv. IV, s. 428-430).

Isté však je, že biografické príbehy o Diogenovi používajú „falšovanie mincí“ ako metaforu znehodnocovania „uzákonených mravov“. Porovnaj Iulian. *Orat.* IX [= VI] 8 p. 187 B – 188 C [= *SSR* V B 8], ktorý pripodobňuje falšovanie k Héraklovmu spôsobu života, pretože aj on kládol na prvé miesto slobodu.

Marie-Odile Goulet-Cazé (*L'Ascèse cynique: Un commentaire de Diogene Laërce VI 70 – 71*, s. 207) poznamenáva na okraj správy u Diogena Laertskeho, že Diogenés „falšuje obeživo“ preto, aby ukázal, že všeobecne prijímané sociálne hodnoty nie sú pravé, a preto škodia človeku (*Diogene marque en effet d'une fausse empreinte la monnaie, en prouvant que les valeurs sociales couramment admises ne sont en fait que des fausses valeurs qu'il est nuisible a l'homme de poursuivre*).

⁴ Eubúlides z Miléty (Εὐβουλίδης; 4. stor. pred Kr.), známy kritik Aristotela a učiteľ Démosthena, patril k sókratovskej megarskej škole dialektikov. Preslávil sa formuláciami niektorých dialektických argumentov ako *Klamár*, *Zahalený*, *Holohlavý*, *Rohatý*, *Hromada/Sórités*. Údajne bol autorom spisu *O Diogenovi* (Περὶ Διογένους). Bližšie pozri K. Döring, „Diogenes und Antisthenes“.

G. Giannantoni sa však domnieva, že Diogenés Laertský tu cituje bližšie neznámeho Eubúlida, ktorého nemožno stotožňovať s Eubúloom, o ktorom sa zmieňuje Diog. Laert. VI 30 a 31 (G. Giannantoni, *Socratis et Socraticorum Reliquiae*, zv. IV., s. 415 a 454-455).

⁵ Ingram Bywater (I. Bywater – J. G. Milne, „ΠΑΡΑΧΑΡΑΞΙΣ“, s. 10-12) na základe textovej analýzy dobového používania slovesa παραχάραττειν dáva delfskej výzve, παραχάραττειν τὸ νόμισμα, význam príkazu, aby Diogenés zmenil zvyky a každodenný

spôsob života (*Put a new stamp on the customs or ordinary ways of life*). Joseph Grafton Milne potvrdzuje Bywaterov záver, že mince sú metaforou pre zvyky.

V B 3

Suid. s. v. Διογένης (n. 1143): Diogenés zo Sinópy, syn bankára Hikesia. Z vlasti odišiel do vyhnanstva preto, lebo falšoval peniaze. Keď prišiel do Atén, zblížil sa s kynikom Antisthenom,¹ obľúbil si jeho spôsob života a hneď sa aj vrhol do kynickej filozofie. Pohrdal majetkom, hoci bol veľmi bohatý.²

Suid. s. v. Διογένης (n. 1144): Diogenés, Antisthenov žiak, ktorý dostal ako prvý prezývku Pes³ a býval v sude. Na otázku, ako by zaujal medzi ľuďmi prvé miesto – aktívne totiž pôsobil v politike – mu vraj boh Apollón odpovedal, že to dosiahne, ak bude falšovať obeživo. On však spočiatku naozaj falšoval mince. Za túto činnosť bol poslaný do exilu, pričom v Aténach narazil na Antisthena, ktorý viedol rozpravy zamerané proti názorom väčšiny.⁴ Pod jeho vplyvom sa začal Diogenés venovať filozofii.

Suid. s. v. Σποζναι σεβα samého (gnóthi sauton) (n. 334): spoznaj seba a falšuj príkazy Pythie. Znamenajú príkaz pohŕdať názorom davu a nariadenie falšovať nie pravdu, ale obeživo, teda ľudské konvencie.

Komentár: Lexikón *Súda* (Σοῦδα, lat. *Suidas*) je byzantský encyklopedický slovník zostavený v 2. pol. 10. stor. neznámym autorom (nesprávne nazvaným Suidas). Grécky písaný slovník je kompiláciou vytvorenou výpiskami z antických gramatických a doxografických spisov. Pretože niektoré z týchto spisov sa nám nezachovali, lexikón má pre nás určitú hodnotu. Viaceré heslá sú však spracované príliš skratkovito alebo sú skreslené (pokiaľ ich dokážeme porovnať s pôvodnými zdrojmi, napr. s Diogenom Laertským).

Nemáme žiadne správy, ktoré by potvrdzovali alebo vylučovali stretnutie Diogena s Antisthenom. Ak by Antisthenés zomrel (ako sa uvádza: vo vysokom veku) okolo roku 366/365 pred Kr., Diogenés by musel prísť do Atén ešte pred rokom 365 (porovnaj N. M. Σκουτερόπουλος, *Οι αρχαίοι κυνικοί*, s. 183). Na druhej strane vieme, že kynici a stoici mali veľký záujem na tom, aby preukázali svoj „sókratovský rodokmeň“, t. j. neprerušený vzťah učiteľov a žiakov, ktorý by siahal od Sókrata až k Zénónovi z Kitia. Preto je možné, že legendu o Diogenovom stretnutí s Antisthenom vytvorili dodatočne. Podrobne sa zaoberá touto otázkou Pedro Pablo Fuentes Gonzáles, „En defensa del encuentro entre dos Perros, Antístenes y Diógenes: historia de una tensa amistad“, s. 11-71. K postaveniu kynizmu medzi sokratikou a stoicizmom pozri bližšie A. Kalaš, „Kynizmus, vzťahy k Sokratovi a prepojenia na stoicizmus“, s. 208-230. Pozri taktiež M.-O. Goulet-

Cazé, *L'Ascèse cynique: Un commentaire de Diogene Laërce VI 70-71*, s. 93-191 (podrobne mapuje motív cvičenia v textoch sókratovcov a stoikov).

Vzťah Antisthena-učiteľa k Diogenovi-žiakovi sa dá z historického hľadiska doložiť veľmi ťažko. Upozornili na to viacerí historici: P. Natorp (*RE*, zv. I, s. 2538-2545), J. Geffcken (*Griechische Literaturgeschichte*, s. 30 nn.), E. Schwartz (*Charakterköpfe aus der Antike*, s. 123 nn.), U. von Wilamowitz-Moellendorf (*Platon: Sein Leben und seine Werke*, s. 162-164), F. Sayre (*Diogenes of Sinope*, s. 74), D. R. Dudley (*A History of Cynicism*, s. 2-3) v opozícii voči mienke E. Zellera (*Die Philosophie der Griechen*, zv. II/1, s. 280-281) či F. Überwega (*Grundriß der Geschichte der Philosophie*, zv. I., s. 160), ktorí považovali Antisthena za „zakladateľa kynickej školy“. Z novších príspevkov k tejto diskusii porovnaj napr. M.-O. Goulet-Cazé („Who was the First Dog?“, s. 970).

Stručne: Uvádza sa, že Diogenés zomrel vo veku 90 rokov, údajne 13. júna 323 pred Kr. (porovnaj Diog. Laert. VI 76, VI 79), t. j. v rovnaký deň ako Alexander (aj keď je táto správa nadsadená, jej datovanie nie je nepravdepodobné), a vieme, že bol približne o 40 rokov mladší ako Antisthenés. Ak vezmeme do úvahy aféru s falšovaním peňazí v Sinópe (porovnaj Diog. Laert. VI 20 – 21), ktorú by sme mohli datovať do obdobia medzi rokmi 350 – 340 pred Kr. (porovnaj A. A. Long o vykopávkach falošných mincí zo Sinópy, „The Socratic Tradition“, s. 45), tak Diogenés sa nemohol stretnúť s Antisthenom, ktorý zomrel najneskôr roku 360, pokiaľ by nebol navštívil Atény ako mladík ešte pred falšovateľskou aférou. D. R. Dudley odkazuje na výklad Seltmana („Diogenes of Sinope, Son of the Banker Hikesias“), podľa ktorého Diogenés prišiel do Atén po roku 340 a známym sa tu stal až okolo roku 330 (D. R. Dudley, *A History of Cynicism*, s. 2-3).

Na druhej strane musíme uznať, že medzi Antisthenom a Diogenom jestvuje myšlienková spriaznenosť (porovnaj K. Döring, „Diogenes und Antisthenes“, s. 125-150; A. H. Chroust, *Socrates*, s. 101-102), ktorá však nemusela vzniknúť na základe ich osobného vzťahu, ale tak, že Diogenés sa prihlásil k Antisthenovmu literárnemu obrazu Sókrata, ktorý rozvinul do radikálnej podoby. Ale ani možnosť, že Diogenés sa stretol s Antisthenom, nemôžeme úplne vylúčiť (porovnaj A. A. Long, „The Socratic Tradition“, s. 45).

Kurt von Fritz („Antistene e Diogene. Le loro relazioni reciproche e la loro importanza per la setta cinica“, s. 133-149) si napr. myslí, že otázka, kto je zakladateľom kynickej školy, sa nedá uspokojivo zodpovedať – jej význam vidí iba v kontexte historického vývoja kynizmu. Medzi postojmi Antisthena a Diogena môžeme nájsť viacero podobností, ale aj rozdielov. Jedným z najvýraznejších je absencia humoru v Antisthenových zlomkoch, zatiaľ čo v zlomkoch Diogena hrá humor dôležitú úlohu. Kurt von Fritz nepopiera, že v Antisthenovom učení môžeme nájsť základné zásady kynizmu, ale stelesnením kynického štýlu života je podľa neho až Diogenés.

G. Giannantoni (*Socratis et Socraticorum Reliquiae*, zv. IV., s. 513-515) nachádza v tejto súvislosti v moderných dejinách interpretácií štyri modely, ktoré sa týkajú kontinuity alebo diskontinuity v rámci kynickej línie, a teda aj obsahovej príbuznosti medzi Antisthenovou a Diogenovou náukou: (a) Prvý model považuje kynizmus za vcelku homogénnu filozofickú orientáciu, a preto Antisthenés, Diogenés a Kratés v podstatných prvkoch medzi sebou súhlasia a odlišujú sa len v parciálnych detailoch. Hovoriť v takejto perspektíve o Diogenovom originálnom prínose nemá veľký zmysel. (b) Druhý model pripúšťa kontinuitu medzi Antisthenom a Diogenom, no za Diogenov originálny prínos považuje buď to, že mal byť teoretikom opozície φύσις – νόμος, alebo zakladateľom „praktického kynizmu“ (κυνικὸς βίος), alebo napokon to, že dovedol do krajných dôsledkov Antisthenove teoretické stanoviská a radikalizoval ich. (c) Tretí model predpokladá, že Diogenés nevypracoval žiadnu vlastnú filozofiu, len uviedol do praxe Antisthenovu náuku, ba dokonca Antisthena kritizoval za nedostatok koherencie medzi tým, čo učil, a tým, ako konal. (d) Posledný model Diogena prísne oddeľuje od Antisthena, neuznáva existenciu kynizmu ako školy a Diogena považuje za teoretického i praktického zakladateľa kynického hnutia. Giannantoni ku každému z uvedených modelov poskytuje obširnú bibliografiu a sám sa prikláňa k poslednému modelu.

¹ Prívlastok „Antisthenés-kynik“ (ὁ Κυνικός), resp. „Antisthenés-pes“ (ὁ Κύων) je podľa všetkého konštruktom neskorších doxografov. V dobe Antisthenovho pôsobenia sa podľa všetkého nepoužívalo. Nemôžeme doložiť ani to, že Antisthenés mal vlastných žiakov. Aristotelés na jednom mieste svojich *Metafyzik* (*Metaph.* H 3. 1043b4 – 32 [= *SSR V A 150*]) používa označenie „antisthenovci“ (οἱ Ἀντισθένειοι), ale môže mať na mysli „tých, ktorí zmýšľajú podobne ako Antisthenés“ bez ohľadu na to, či Antisthenés mal pokračovateľov (porovnaj H. D. Rankin, „Ouk Estin Antilegein“, s. 36). Zaujímavé je, že Aristotelés nepoužíva pre „antisthenovcov“ pomenovanie „kynici“ (οἱ κυνικοί), hoci pozná označenie ὁ κύων (porovnaj *Rhet.* 1411a24), čo by mohlo znamenať, že meno „kynik“ sa začne používať až o niečo neskôr – zrejme v spojitosti s Diogenom – a až v helenistickej doxografii sa bude spätne spájať s Antisthenom (porovnaj D. R. Dudley, *A History of Cynicism*, s. 2; M.-O. Goulet-Cazé, „Who was the First Dog?“, s. 414-415).

² Proti údaju z lexikónu *Súda* o Diogenovom bohatstve hovorí viacero iných zlomkov, že Diogenés prišiel do Atén chudobný (*SSR V B 13*, *SSR V B 14*, *SSR V B 249*).

³ Pôvodné znenie rukopisu je: Κλέων (pozn. prekl.). Prezývka „Pes“ (porovnaj napr. Plutarch. *De exil.* 7 p. 602 A; Diog. Laert. VI 60 atď.) patrí pravdepodobne Diogenovi (Διογένης ὁ κύων) a až v neskoršej doxografii sa začne spájať s Antisthenom (porovnaj výraz ἀπλοκύων = „jednoducho pes“; Plutarch., *Brut.* 34; *LSJ*, s. 190). K najstarším zachovaným správam patrí verš, ktorý údajne napísal Kerkidas z Megalopolis (porovnaj Diog. Laert. VI 77) o Diogenovi, „nebeskom psovi“ (οὐράνιός τε κύων). Zaujímavá,

hoci nejasná zmienka u Aristotela (*Rhet.* Γ 10. 1411a24 – 25 [= *SSR* V B 184]) naznačuje, že výraz „pes“ (ὁ κύων) by mohol patriť Antisthenovi (ktorého Aristotelés v spisoch viackrát zmieňuje) alebo Diogenovi (ktorého nezmieňuje ani raz). Viacerí bádatelia si myslia, že ide o Diogena – nie je však vylúčené ani to, že Aristotelés má na mysli Antisthena (M.-O. Goulet-Cazé, „Who was the First Dog?“, s. 414-415).

G. Giannantoni cituje Aristotela (*SSR* V B 184) ako doklad o tom, že Aténčania nazývali Diogena v jeho dobe psom a že mohlo ísť o prezývku, akou sa navzájom častujú občania mesta, v ktorom takpovediac každý každého pozná. Všetci slobodní Aténčania sa poznali aspoň z videnia, takže si mohli dávať všeobecne zrozumiteľné prezývky – najčastejšie to boli prirovnania k zvieratám. Dôkazom tohto zvyku sú Menandrove komédie (G. Giannantoni, *Socratis et Socraticorum Reliquiae*, zv. IV., s. 491).

Prívlastku „Pes“ venuje G. Giannantoni niekoľko stranovú poznámku (*Socratis et Socraticorum Reliquiae*, zv. IV., s. 491-497). Odmietá, že by adjektívum κυνικός súviselo s gymnázium Kynosarges (porovnaj *Diog. Laert.* VI 13 – 15 [= *SSR* V A 22]), a hovorí, že niet vážnych dôvodov, ktoré by spochybňovali, že má svoj pôvod v prívlastku „pes“ (κύων).

Svedectvá týkajúce sa prívlastku „pes“ sú zozbierané v zlomkoch *SSR* V B 143 – *SSR* V B 151 (porovnaj komentár k týmto zlomkom). Najznámejšia anekdota sa zachovala u Diogena Laertskeho (*Diog. Laert.* VI 60), v ktorej Diogenés odpovedá na otázku, prečo ho volajú „Pes“: „Lebo vrtím chvostom na tých, čo dávajú, štekám na tých, čo nedávajú, a hryziem darebákov“ (τοὺς μὲν διδόντας σαίνων, τοὺς δὲ μὴ διδόντας ὑλακτῶν, τοὺς δὲ πονηροὺς δάκνων).

Už E. Schwartz poukázal na to, že výraz κυνικός pochádza od slova κύων rovnako ako prídavné meno Σωκρατικός od vlastného mena Σωκράτης. Ak sa teda slovom „kynický“ začal označovať nejaký filozofický prúd, netreba na jeho počiatku hľadať zviera, ale uctievaného majstra, u ktorého sa táto prezývka zmenila v čestný titul (*Charakterkopfe aus der Antike*, s. 3-4).

- ⁴ Antisthenove „rozpravy zamerané proti názorom väčšiny“ (κατὰ δόξης διαλεγόμενα) predznamenávajú kynickú *parrhésiu*, slobodu reči.

Na základe niektorých gnóm môžeme usudzovať, že *παρρησία* ako základný znak kynickej askézy siaha až k Antisthenovi (porovnaj *SSR* V A 106), čo má svoje opodstatnenie, pretože jej politickú podobu nachádzame aj u Platónovho Sókrata (porovnaj *Plat., Gorg.* 461c: Sókratés hovorí o Aténach ako o meste, „kde je z celej Hellady najväčšia voľnosť slova“, οὗ τῆς Ἑλλάδος πλείστη ἐστὶν ἐξουσία τοῦ λέγειν). Určitú spojitosť by sme mohli vidieť aj medzi sociálnym statusom najchudobnejšej vrstvy (ku ktorej sa budú hlásiť kynici) a slobodou reči; porovnaj napr. slová komického básnika Nikostrata zo 4. stor. pred Kr. (zl. 5, *Fragmenta comicorum Graecorum*, vol. 3., ed. A. Meineke): τῆς πενίας ὄπλον παρρησία (*sloboda reči je zbraňou chudoby*). Podrobnejšie sa zaoberá *parrhésiou* ako formou „hier pravdy a nepravdy v západnom myslení“ Michel Foucault v prednáškach na Collège de France 1983 – 1984 *Odvaha pravdy*.